

claritate. Et similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, quod conversatio hominis, sive actio eius sit bene proportionata secundum spirituales rationis claritatem. Hoc autem pertinet ad rationem honesti, quod diximus sect. praeced. idem esse virtuti, quae secundum rationem moderatur omnes res humanas. Et ideo *honestum est idem spirituali decori*. Unde Augustinus dicit (Libr. 83. qq. quaest. 30.): *Honestum voco intelligibilem pulchritudinem, quam spirituales nos proprie dicimus*: et postea subdit, *quod multa sunt pulchra visibilia, quae minus proprie honesta appellantur.* (Summa th. 2. 2° q. 145. a. 2.)

DISPUTATIO III.

DE SUBSTANTIA ET ACCIDENTE

SECTIO I.

*Notio substantiae et accidentis
declaratur.*

514. **Consecutio ad praecedentia.** — In duplici disputatione praecedenti generalissimam notionem entis, tum in sua obiectiva ratione, tum in suis attributis universe consideravimus. Examinanda modo est duplex partitio, quam ante innumus [429], quaeque ad ipsam rationem entis generalissimi penitus penetrandam non parum inservit. Ea porro non est alia ab ea, quam Aristoteles in septimo, octavo, et nono suae Metaphysicae libro con-

templatur, et his verbis exponit S. Thomas. " Ens dividitur uno modo secundum quod dicitur *quid*, scilicet substantia, aut quantitas, aut qualitas, quod est dividere ens per decem praedicamenta; alio modo secundum quod dividitur per *potentiam* et *actum*." (3. *Metaph.* lect. 1.) Iam age in praesenti disputatione primam partitionem expendemus, alteram in sequenti. Tanti vero momenti est haec tractatio, ut Aristoteles non dubitaverit asserere (6. *Met.* al. 7. c. 1.), totius Metaphysicae speculationem et *maxime* et *primum* et *quasi unice* versari in ipsa propria ratione substantiae perscrutanda. Ut enim ibidem egregie ait: " Quod primo est ens, et non aliquid ens (secundum quid), sed simpliciter ens, substantia est. Multis quidem modis primum dicitur; attamen substantia et ratione, et cognitione, et tempore omnium primum est. Aliorum enim categorematum nullum est separabile, sed haec sola. Ratione quoque hoc primum: necesse est enim in cuiusque ratione inesse rationem substantiae. Scire etiam tunc putamus unumquodque magis, cum quid sit homo, aut ignis sciamus, quam quum quantum, aut quale, aut ubi." Lege S. Thomam (7. *Metaph.* lect. 1.). Ut itaque maiori qua possumus diligentia procedamus, ante omnia utriusque nominis interpretationem, ut communi hominum sensu accipitur, in hac sectione trademus.

515. **Substantiae et accidentis nomina unde deriventur.** — Substantiae nomen a *substo* sive *subsisto* ducitur. Quare Augustinus. *Sicut ab eo, quod est esse, appellatur essentia, ita ab eo, quod est subsistere, substantiam dicimus.* (7. *De Trin.* c. 4.) Subsistere autem, ut ipsa huius verbi compositio prae se fert, perinde est ac *sub aliis esse*, tanquam eorum fundamentum, quo modo basis dicitur subsistere columnae. Quocirca substantiae nomen acceptum est ad significandum id quod in re concipitur, quasi primum sustentaculum seu fulcimentum ceterorum, quae eidem superveniunt, quaeque propterea accidentia vocantur, ut quae accedunt rei in suo primo esse constitutae. Apposite Sylvester Maurus. " Substantia est ens primum constitutum per primum esse; accidens

est entis ens seu ens secundarium constitutum per esse non primum. Similiter substantia est ens per se stans constitutum per esse per se stans et non adiacens alteri esse; accidens est ens non per se stans, sed constitutum per esse adiacens et accidens alteri esse. Substantia est ens fundamentale ac substans constitutum per esse non fundatum ac receptum in alio esse, sed fundans ac recipiens omnia alia esse; accidens est ens fundatum ac receptum constitutum per esse fundatum ac receptum in alio esse. (Qq. Philos. lib. 2. q. 7.) Hic vero diligenter observandum est, duo quidem contineri in notione seu significatione substantiae modo declarata, sed non eadem necessitate. Primo enim ratio substantiae declaratur ex munere, quo fungitur, substantandi videlicet accidentia; dein vero secundum perfectionem propriam sui esse, quod videlicet consimili fulcemento non indigeat, ac propterea in se ac per se constat. Etsi porro prior ratio potissima est, si impositionem nominis spectemus; nos enim ex accidentibus pervenimus ad cognitionem substantiae et per habitudinem ad illa eam primo concipimus: si tamen res ipsa absolute spectetur, ² altera conditio seu ratio, ut scite observat Suarez, est simpliciter prior, immo ex se sufficiens ad rationem substantiae sine posteriori. Unde in Deo perfectissima ratio substantiae reperitur; quia maxime est in se ac per se, etiamsi accidentibus non substat. Immo si per possibile fieri posset aliqua res creata incapax accidentium et natura sua nullo subiecto indigens ad existendum, illa esset profecto substantia absque proprietate substandi, non tamen sine conditione in se seu per se essendi. Est ergo ratio prior et essentialis. Altera vero metaphysice apprehenditur a nobis per modum proprietatis concomitantis omnem substantiam finitam ob suam limitationem et imperfectionem. (Metaph. D. 33. sect. 1. n. 2.)

516. **Definitio propria substantiae et accidentis.** — Ex praedicta nominis interpretatione facile possumus elicere communem definitionem seu potius descriptionem substantiae et accidentis, quae his verbis traditur a san-

cto Thoma: *Substantia est res, cuius naturae debetur esse non in alio; accidens vero est res, cuius naturae debetur esse in alio* (Quolib. 9. a. 5. ad 2.). Ut vero utraque definitio probe intelligatur, duo sunt diligenter animadvertenda.

I. Consulto dicitur in utraque descriptione *res, cui debetur esse*, non vero, ut pluries dici solet, *res quae est*. Ratio perspicua est. Substantiae enim et accidentis praedicta sunt essentialia, primum quidem rerum subsistentium; puta hominis, vel leonis, alterum vero respectu rerum quae substantiam modificant, puta, qualitatis, actionis, et similium. Atqui *esse* non est praedicatum essentialia nisi solius Dei. Quare S. Thomas: "Dicendum, quod cum ens non sit genus, hoc ipsum, quod est *esse* non potest esse essentia substantiae vel accidentis. Non est ergo definitio substantiae *ens per se sine subiecto*; nec definitio accidentis *ens in subiecto*: sed quidditati seu essentiae substantiae competit habere esse non in subiecto; quidditati autem sive essentiae accidentis competit habere esse in subiecto." (Summa th. 3. p. q. 77. a. 1. ad 2.) Id ipsum monet (1. p. q. 3. a. 1. ad 2.). Quare quod in recto significatur nominibus substantiae vel accidentis, non est *esse* alterutrius, sed *essentia*, cuius actus est esse.

II. Propria differentia substantiae ab accidente significatur per proprium modum essendi, qui utrique convenit seu comaturalis est. Hic porro modus essendi explicatur per hoc quod *esse non in alio, vel esse in alio*. Ea porro forma dicitur esse in alio, prout in Logica monimus [76], quae afficit vel modificat subiectum extra rationem seu praeter eius quidditatem existens. Id ipsum significavit Aristoteles (Categ. c. 2.) his verbis: *In subiecto esse dico, quod ita est in aliquo, ut non sit eius pars, et impossibile est esse sine eo, in quo est.* (1)

(1) ² Cum substantia sit propria naturae substantialis, videndum est, quid sit proprium accidentis, ut ex modo contrario essendi colligamus, quid sit subsistere. Est autem proprium accidentis *esse in alio*, ut constat ex communi definitione ab omnibus tradita, qui

517. **Corollaria doctrinae praecedentis.** — Ex dictis haec inferuntur.

I. Substantiae notio accipi potest vel *transcendenter* vel *praedicamentaliter* pro duplici modo, quo accipi potest ipsa ratio *entis* cui debetur esse per se. Est itaque notio transcendens, si ratio entis univarse concipitur, prout praescindit, utrum res sit per essentiam vel per participationem [437. I.]. Hoc modo intellecta ratio substantiae analogae est, sicut ipsa notio entis, et communis Deo ac creaturis. E converso erit notio praedicamentalis, si ratio entis, cui debetur esse per se, contracte accipitur pro re, cui convenit *esse habere*, non vero pro re, quae *sit ipsum esse* subsistens. Haec porro est ratio propria substantiae, quae supremum genus constituit primae categoriae, quaeque propterea univoce praedicatur de omnibus ac solis substantiis creatis. Confer quae ante diximus [80, 83].

II. Notio substantiae, tametsi per negationem a nobis explicatur, est reipsa positiva. Designat enim positivam perfectionem rei, quae in seipsa constat, quae perfectio a nobis explicatur per negationem imperfectionis propriae accidentis, quod ob debilitatem sui esse indiget alieno fulcimento, cui adiaceat. Ideo porro rem sic explicamus, quia accidentia sunt nobis notiora, quemadmo-

dens in communi dividunt in ens per se et ens in alio, ita ut *in alio* sit propria differentia accidentis, *per se* vero sit propria differentia substantiae. Quid vero intelligatur per *esse in alio* constat ex natura et quidditate accidentis: quod ideo dicitur accidens, quia accidit seu advenit alicui constituto in suo esse completo. Nam licet forma substantialis adveniat materiae, et unio utrique, non dicuntur tamen esse in alio, quia materia absque forma nondum est *aliquid* nec *hoc aliquid*, sed entitates incompletae exigentes unionem, ut faciant totum. At vero albedo advenit homini, qui est aliud et ens totale completum. Est ergo proprium accidentis esse in alio, h. e. in alio ente completo, sine quo non potest naturaliter esse, et igitur dicitur non subsistere, sed adiacere alteri. Substantia ergo e contra hoc habet proprium, quod scilicet non sit in alio, sed per se, h. e. quod non indigeat alieno fulcimento vel sustentaculo, sed seipsam sustineat in se, quod est proprium subsistere in se., De *Luce* (De *Incarnatione*, D. 12. n. 35.)

dum ob eandem causam declaramus positivam perfectionem rerum simplicium per negationem compositionis.

III. Esse proprium accidentis naturaliter subaudit esse proprium subiecti cui supervenit, ac propterea ex conjunctione sui cum eo minime causatur ipsum esse in quo res subsistit. Hinc nulla substantia incipit, vel desinit simpliciter esse eo quod accidens aliquod ei supervenit vel ab ea separatur; sed solummodo incipit vel desinit esse talis vel tanta vel tali modo se habens. Sic homo ex. gr. incipit quidem simpliciter esse, cum generatur in suo esse substantiali, ac simpliciter desinit esse cum per mortem a tali esse decidit: contra, cum philosophiam addiscit, vel aegrotat, incipit *esse philosophus* vel desinit *esse sanus*. (1)

IV. Perperam omnino ac dolose descripta substantiae notio a Baruch Spinoza corrupta fuit, quo perniciosissimo suo errori viam strueret. Sic enim definit. * Per substantiam intelligo id, quod in se est et per se concipitur; hoc est, id cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat. » (*Ethic.* p. 1. defin. 3.) Hinc deinde conatur adstruere non dari nec esse possibilem nisi unicum substantiam, ac cetera omnia non esse nisi modificationes illius. Iam vero nemo non videt duo hic commiseri plane diversa, videlicet existentiam *subiecti*, cui res inest, cum existentia *causae cuiusque*, a

(1) * Illud, cui advenit accidens, est ens in se completum consistens in suo esse; quod quidem esse naturaliter praecedit accidens, quod supervenit; et ideo superveniens, ex conjunctione sui cum eo, cui supervenit, non causal illud esse in quo res subsistit, per quod res est ens per se, sed causat quoddam esse secundum, sine quo res subsistens intelligi potest esse, sicut primum intelligi potest sine secundo vel praedicatum sine subiecto. Unde ex accidenti et subiecto non fit unum per se, sed per accidens: et ideo ex eorum conjunctione non resultat essentia quaedam, et ideo ex eorum formae cum materia. Propter quod accidens neque rationem complete essentiae habet, neque pars complete essentiae; sed sicut est ens secundum quid, ita et essentiam secundum quid habet. S. THOMAS (Opusc. De Ente et Essentia, c. 7.)

qua res dependet. Etsi vero subiectum causae rationem habet, *materialis* scilicet, non tamen omnis causa continuo habet rationem subiecti. Quocirca potest utique res aliqua non indigere alia re, cui tamquam subiecto insit, tametsi ab alia re dependeat, sicut a sua causa, puta efficienti vel finali. Porro prior independentia est de communi ratione substantiae, ut explicatum est, non posterior, ac propterea nihil omnino prohibet, quominus plures et diversae substantiae existant, licet unica sit dumtaxat quae est plane independentis in quocumque causarum genere. Apposite S. Thomas. "Esse creatum, ait, non est per aliquid aliud, si ly *per* dicat causam formalem intrinsecam; immo ipso formaliter est creatura: si autem dicat causam formalem extra rem, vel causam effectivam, sic est per divinum esse, et non per se." (1. *Dist.* 8. q. 1. a. 2. ad 2.) (1)

518. **Divisio substantiae in primam et secundam.** — Hanc divisionem tradit Aristoteles pluribus in locis, sed praesertim c. 3. al. 5. *Categoriarum* eamque indicavimus in *Logica* [77]. Nominatur porro substantia prima ipsummet *individuum in genere substantiae*: substantia vero secunda dicuntur praedicata substantialia specifica et generica. Quo vero id plenius intelligatur, observa subiectum, gr. ὑποκειμενον, posse accipi primo et secundo intentionaliter. Primo modo si accipiatur, ita vocatur *subiectum inhaesionis*, et est praecise ipsa substantia respectu accidentium, quae ei insunt. Id porro satis declaratum est.

(1) Id ipsum perspicue, ut solet, ita declarat Sylvester Maurus. "Quadruplex est esse. Primum est esse *a se* et hoc est esse divinum. Secundum est esse non a se, sed *per se*, quod ita est ab alio, ut non sit in alio esse, tamquam in subiecto; et hoc est esse substantiae creatae, quae ita est a Deo, ut non sit in alio esse, tamquam in subiecto. Tertium est esse non a se neque per se, sed *ab alio et in alio esse*; et hoc est esse accidentium, quod non solum est esse ab alio esse, sed etiam est in alio tamquam in subiecto. Quartum est esse, quod non solum est ab alio, et in alio, sed etiam *ad aliud extrinsecum*, tamquam ad terminum; et hoc est esse relationis accidentalis." (*Qq. Philos.* vol. 1. q. 53.)

Accipitur contra subiectum secundo intentionaliter in ordine ad logicam praedicationem, et sic venit hoc nomine *id de quo aliquid praedicatur*, praedicatione quidem non indirecta et innaturali, sed directa et naturali [111, 113]. Quanquam vero haec altera consideratio proprio iure ad Logicam spectat, hic tamen adhibetur, quia per eam prior subiecti ratio, quae proprie ad Metaphysicam pertinet, penitus intelligitur. Iam age, substantia tum prima tum secunda conveniunt in hoc, quod neutra sit in alio, tamquam in subiecto inhaesionis; sic enim utraque distinguitur a proprio modo essendi, qui convenit accidentibus. Differunt autem in eo quod substantia prima est praeterea *primum subiectum logicae praedicationis*, et de nullo praedicari habet, ex. gr. Petrus, Paulus; contra, substantia secunda, tametsi in nullo insit, praedicatur de prima, quo modo dicimus, *Petrus est homo, Petrus est animal*. Quare substantia prima definitur a Philosopho loc. cit., *quae neque de subiecto quopiam dicitur, neque in subiecto quopiam est*, ut hic homo, hic equus; secunda vero, *quae in subiecto est sed de subiecto dicitur*, ut homo, animal. Apposite S. Thomas. "Et hoc est (sc. substantia prima), quod est *hoc aliquid*, quasi per se subsistens, et quod est separabile, quia est ab omnibus distinctum, et non communicabile multis. Et quantum ad haec tria differt substantia particularis ab universalis. Primo quidem, quia substantia particularis non praedicatur de aliquo inferiori, sicut universalis. Secundo, quia substantia universalis non subsistit, nisi ratione singularis, quia per se subsistit. Tertio, quia substantia universalis est in multis, non autem singularis, sed est ab omnibus separabilis et distincta." (5. *Metaph.* lect. 10.)

Ex dictis pronum est inferre, verissime dictum fuisse ab Aristotele l. c. nonnisi primam substantiam sic vocari *proprissime, primo, et maxime*. Subsistere enim non convenit speciebus aut generibus nisi ratione individuum; non enim subsistit homo, vel animal, nisi in quantum subsistit hic homo, vel hoc animal. Quare S. Thomas. "Genera et species non sunt aliquae res vel naturae aliae

a singularibus, sed ipsamet singularia, sicut non est homo, qui non sit hic homo. (7. *Metaph.* lect. 13.) Huius rei gratia Aristoteles, ut alibi notavimus [340], dixit (cap. 2. *Categor.*), solam substantiam primam significare *hoc aliquid* vere et proprie; nomina vero secundarum substantiarum potius significare *quale quid*, videri autem significare *hoc aliquid* per figuram appellationis, h. e. ex modo significandi nominis, quod cum absolutum sit, significat rem illam per modum subsistentis, etsi vere per se non subsistit nisi in singularibus. Consulto autem addit. * Non simpliciter *quale quid* significant, velut album. Nihil enim aliud significat album, quam quale: species vero et genus *circa substantiam quale* denotant; nam aliqualem substantiam significant. *

519. **Substantia completa et incompleta.** — Altera divisio summi momenti ad propriam substantiae notionem praeformandam ea est, qua substantia alia dicitur esse *completa*, alia *incompleta*. * Completa substantia dicitur, ait Suarez, quae est aut intelligitur per modum totius seu integrae substantiae, quae sola interdum quasi per antonomasiam substantia appellari solet: sic enim Aristoteles (cap. De Substantia, *Categor.* c. 2.) negat differentias esse substantias; ut hoc modo assignari possit aliquid supremum genus substantiae, quod differentias habeat, in quibus formaliter non includatur. Incompleta vero substantia dicitur omnis illa, quae pars est substantiae, vel ad modum partis concipitur, quo modo materia et forma substantiae sunt ex Aristotele 8. *Metaph.* c. 2., et 2. *De Anima*, c. 1. (*Metaph.* D. 33. sect. 1. n. 5.)

Unde habes substantiam dupliciter dici posse incompletam, *physice* scilicet et *metaphysice*, prout ratio partis convenit substantiae antecedenter ad mentis praecisionem, ut fit in materia et forma respectu substantiae corporeae; vel consequenter ad mentis praecisionem, quo modo rationes genericae et differentiales concipiuntur ad instar partium respectu essentiae specificae. Diligenter vero prae oculis haberi debet, quod loco citato Suarez observat de substantia *physice incompleta*. * Substantiam,

ait, physice incompletam vocamus, quae ex sua entitate in re ipsa non habet quidquid ad substantiae complementum *intra ipsum substantiae genus* necessarium est. Contraria ergo ratione substantiae *physice completa* vocabitur illa, quae omnem perfectionem includit ad integritatem seu complementum substantiae necessarium: quod per negationes a nobis commodius explicatur, scilicet illam esse substantiam completam physice, quae per se ad alterius substantiae realem compositionem seu constitutionem non ordinatur; nam hoc ipso necesse est, ut talis substantia in se habeat, quidquid ad completam substantiae constitutionem necessarium est. Haec modo sufficient de hac divisione: plura enim huc spectantia commodius expendemus in sequentibus.

520. **Substantiae proprietates.** — Hoc nomine vocantur attributa quaedam vel affectiones a substantia non distinctae realiter, quae attribui solent substantiae, quae substantia est, ut eius propria ratio clarius elucescat. Hae sunt praecipuae ex doctrina Philosophi (*Categor.* cap. 2.), et ex dictis facile intelliguntur.

1^a **Substantia est non in subiecto.** — Secus evaderet accidens. Consulto autem Philosophus id considerat, tamquam substantiae passionem, seu proprietatem consequentem propriam substantiae rationem. Ut enim ante notavimus [517] propria ratio substantiae positiva est: inde vero consequitur negatio essendi in subiecto quae hae prima proprietate explicatur. Praeterea, ut ante diximus [516], substantiae debetur quidem esse non in subiecto, hoc tamen non est eius essentia.

2^a **Praedicatur univoce de inferioribus.** — Competit haec proprietas soli substantiae praedicamentali sive genericae sive specificae, ac etiam differentis substantiarum. Nam etsi differentiae huiusmodi significantur per modum qualitatis [65, 70], quoad rem ipsam tamen sunt ipsa rei substantia.

3^a **Est hoc aliquid.** — Primo ac per se convenit haec proprietas soli substantiae primae, ut paulo ante declaravimus [518].

4^a **Non habet contrarium ratione sui.** — Nam contraria ea sunt quae se expellunt mutuo a subiecto; quoniam igitur substantia non est in subiecto, nequit expellere a subiecto aliam formam. Dixi: *ratione sui*; nihil enim prohibet unam substantiam esse alteri contrariam ratione *qualitatum* contrariarum.

5^a **Non suscipit magis et minus.** — Quo sensu haec proprietates sit intelligenda, perspicue sic declaratur a S. Thoma. * Cum dicitur quod substantia non recipit magis et minus, non intelligitur, quod una species substantiae non sit perfectior, quam alia: sed quod unum et idem individuum non participat suam speciem quandoque magis, quandoque minus; nec etiam a diversis individuis participatur species substantiae secundum magis et minus. » (*Summa th.* 1. p. q. 93. a. 3. ad 3.) Ratio autem cur haec proprietates asseratur, haec est. Nam secundum suam substantiam unumquodque sortitur speciem, in qua primo constituitur. Omnis porro variatio in eo, quod est huiusmodi, facit aliam rem. * Et propter hoc, ait S. Thomas, Philosophus (S. *Metaph.* tex. 10.) assimilat definitiones numeris. Et inde est etiam, quod nihil quod de altero substantialiter praedicatur, etiam si sit in genere accidentis, praedicatur secundum magis et minus; non enim dicitur albedo magis et minus color. Et propter hoc etiam qualitates in abstracto signatae, quia signantur per modum substantiae, nec intenduntur, nec remittuntur; non enim dicitur albedo magis et minus, sed album. » (Qq. Disp. *De virtutibus in communi*, art. 11.)

6^a **Est subiectum contrariorum.** — Nimirum una eademque numero substantia potest in se recipere contraria, non quidem simul, sed modo unum, modo alterum. Haec proprietates est maxime substantiae propria: non enim ulli accidenti competit, sed soli substantiae. Etsi enim accidens, unum genere, contraria habet, ut qualitas in communi bonum confinet et malum; non tamen una eademque numero qualitas modo ex. gr. virtus, modo vitium esse potest.

SECTIO II.

Utrum notioni substantiae valor insit obiectivas.

521. **Duplex error refellendus.** — Quae in praecedenti sectione continentur, propriam substantiae et accidentis rationem, prout ipsa natura duce ab humana mente concipitur, satis superque declarant. Videndum modo est, utrum sic etiam in natura rerum se habeant nec ne: ac primo quidem id exquirimus quoad substantiae rationem. Duplex porro hac in re habetur error. Primum docuit Lockius, medicus Anglus, ex cuius mente substantia, prout in natura rerum continetur, nihil tandem est aliud, nisi *complexus qualitatum quas sensu percipimus, ignota ratione coexistentium*. Quod vero istiusmodi qualitates in alio tamquam in subiecto inexistere concipiamus, mentis persuasio est, cui vel nulla, vel dubia tantum respondet realitas (*De Humano Intellectu*, lib. 2. c. 23.). Huius porro erroris causa est confusio intellectus cum sensu [258]: putabat enim hic auctor nihil a nobis concipi, nisi prout experientia sensili continetur; substantiae autem notio certe intellectualis est. Secundus error subtilior est, multum tamen et ipse derogat de substantiae conceptus obiectivo valore. In eo consistit, quod nulla agnoscatur substantia proprii nominis nisi *completa*; ex quo demum id necessario foret consequens, ut nulla detur substantia composita, sed eae, quas sic nominamus, nihil aliud sint, nisi mera aggregatio substantiarum simplicium. In hunc errorem tandem aliquando decidunt quotquot substantialem naturae corporeae compositionem de medio auferunt. *scilicet* *esse* *namque* *habet* *substantiam*, *quae* *substantiam* *simplicem* *in* *se* *continet* *et* *alios* *quos* *substantia* *composita* *componitur* *ex* *his* *simplicibus* *et* *hoc* *est* *esse* *substantia* *composita* *non* *esse*

THESIS X.

Substantiae notio realis est atque obiectiva, eique respondet ipsa essentia seu quidditas, secundum quam res habet esse primo et simpliciter.

522. *Demonstratio.* — Nulla profecto notio realis atque obiectiva esse potest, nisi eiusmodi sit ipsamet notio rei seu entis; quippe quae in ceteris omnibus includitur. Atqui ipsamet notio rei seu entis tamquam figmentum mentis habenda esset, si ex mente Lockii substantiae notio talis existeret. Ergo vel nihil plane daretur in natura rerum, vel certe fateri oportet, substantiae notionem realem esse atque obiectivam. Primam porro opinionem nec Lockius revera admittit, nec sine manifesta contradictione ea potest admitti: qui enim id iudicaret, aliquid profecto eo ipso admitteret, negationem saltem, qua nihil esse edicaret.

Minor huius argumenti constat ex ipsa substantiae notionis declaratione, quam ante tradidimus. In quacumque enim re seu ente reali duplex esse concipi potest, primum videlicet, in quo subsistit, et secundarium, quod priori adiacet. Utrique huic esse duplex etiam essentia seu quidditas respondet, ea videlicet, secundum quam primo subsistit; et ea, secundum quam res est talis vel tanta vel tali modo se habens. Essentia porro primo modo accepta est ipsa rei substantia, cuius actus est esse primum seu fundamentale, in quo res subsistit: essentia contra, posteriori modo habita, est accidens quodcumque substantiae superveniens, cuius esse est priori inesse. Hinc ex doctrina Philosophi egregie ait S. Thomas. * Illud proprie dicitur esse, quod habet ipsum esse, quasi in suo esse subsistens. Unde solae substantiae vere et proprie dicuntur entia. Accidens vero non habet esse, sed eo aliquid est, et haec ratio

ens dicitur; sicut albedo dicitur ens, quia ea aliquid est album: et propter hoc dicitur 7. *Metaph.*, quod accidens dicitur magis ens quam ens. * (*Summa th.* 1. p. q. 90. a. 2.) Ex hac porro declaratione manifestum est, substantiam et accidens in ipsa ratione entis dici secundum prius et posterius, ac substantiam quidem dici simpliciter ens, accidens vero secundum quid dumtaxat: quia de causa supra docuimus [437], notionem entis respectu substantiae et accidentis esse analogam, non univocam. Iam age, quotiescumque aliquid sic dicitur, dempto priori, necesse est dematur etiam posterius, quemadmodum dempta radice cetera quae inde pullulant cessent etiam necesse est. Ergo si substantiae notio figmentum est, talis est etiam notio accidentis, et consequenter ipsa notio entis, ut quae in substantiam et accidens adaequate distribuitur. Propterea quotquot de realitate rerum loquuti fuerunt, teste Aristotele (7. al. 6. *Metaph.* c. 1.), de ente, quod est substantia, sermonem habuerunt, et *Metaphysica*, ut quae scientia maxime realis est, de substantia maxime, primo, et quasi unico disputat. Propterea etiam quod nos substantiam dicimus, graece vocatur οὐσία, h. e. *essentia*; etsi enim accidentia etiam habent essentiam, haec tamen in sola substantia est πρώτη, καὶ πρότος, καὶ ἀπλῶς, ut loquitur Philosophus (*loc. cit.* in fine, c. 5).

Neque obstat huic discursui, quod notio, quam de rerum substantia habemus, satis obscura sit. Id enim verum est si sermo sit de *specificis differentiis* multarum substantiarum, (quod etiam dicendum venit de accidentibus), non vero de ipsa substantiae *generali notione*; haec enim satis clara est, tametsi non comprehensiva seu adaequata.

THESIS XI.

Distinctio communiter recepta apud veteres doctores scholasticos inter substantiam completam et incompletam, legitima est, ac plane necessaria, quo naturalis rei compositio secundum esse substantiale, non verbo tenus dumtaxat, sed re ipsa probe intelligatur.

523. *Declaratio et probatio.* — Antequam haec thesis probetur, adverte minime hoc loco esse ostendendum, dari re ipsa in natura rerum substantias, quae prout huiusmodi sunt, veram habeant compositionem, in ipso scilicet esse substantiali earumdem. Id enim supponit resolutam gravissimam quaestionem alibi discutendam de corporeae naturae compositione. Quare hoc tantum in praesenti demonstrandum assumimus, nimirum admittendam plane esse distinctionem substantiae in *completam et incompletam*, prout eam ante declaravimus [519], nisi velimus nullam agnoscere naturalem veri nominis compositionem in ipso esse substantiali rerum quarumcumque, ac propterea omnem substantiam dicamus esse simplicem, quae vero compositae appellantur, re ipsa non esse aliud nisi aggregata substantiarum. Vides proinde assertionem esse hypotheticam: utrum vero re ipsa dentur substantiae vere et proprie compositae, in tractatu *De Natura Corporum* discutendum.

Age porro, huius asserti ratio simplicissima est. Ducitur nempe ex ipso conceptu *substantiae naturaliter compositae*. Substantia enim quae, prout huiusmodi, sit vere et proprie naturaliter composita, duo dicit, quae propterea mutuo destrui non debent, ne res plane impossibilis seu contradictoria exhibeatur. Dicit primo rationem *substantiae*, seu essentiae secundum quam res subsistit primo et simpliciter: dicit praeterea rationem *compositionis natura-*

lis, sive concursum plurium in unum ex ipsa naturali exigentia eorumdem. Tunc igitur habetur substantia naturaliter composita, cum plura suapte natura exigunt in unum confluere ad ipsam essentiam componendam, secundum quam res subsistit primo et simpliciter. Iam vero patet imprimis, ea quae sunt huiusmodi, non posse esse accidentia; haec enim subaudiunt primum esse rei constitutum, eique superveniunt: qua de causa Aristoteles (1. *Phys.* c. 8.) tamquam magnum inconveniens reputat, quod *substantia constet ex non substantiis*. Deinde manifestum est, ea non sic esse substantias, ut intra ipsum substantiae genus sint plane completa. Ratio est, quia quae sunt eiusmodi, unumquodque ipsorum est *hoc aliquid* simpliciter completum in suo primo esse. Atqui quod sic se habet, suapte natura minime exigit cum alio uniri ad aliquid aliud in ipso primo esse constituendum, ut manifeste patet ex terminis. Ergo quae suapte natura exigunt simul confluere ad ipsum primum esse rei constituendum, nequeunt intra ipsum substantiae genus esse completa. Si datur proinde tale compositionis genus, praeter substantias completas, admittere etiam oportet substantias vere et proprie incompletas.

524. *Diluitur obiectio.* — Dicitur fortasse. Non videtur qua ratione id fieri possit. Ratio enim substantiae posita est in indivisibili, ac propterea non potest ex parte tantum in re quapiam inveniri. Ergo impossibile est, detur aliquid quod sit pars seu incompletum in ipsa substantiae ratione.

Huius difficultatis solutio pendet ex sana intelligentia illius proprietatis substantiae, qua negatur de ipsa quod possit *suscipere magis et minus*; quod supra declaravimus [520]. Quamobrem propositum anteedens ita distinguere oportet. Ratio substantiae posita est in indivisibili, si spectetur dumtaxat exclusio inhaerentiae, quae est propria accidentium, *concedo*; si spectetur positiva perfectio substantiae, unde haec exclusio inhaerentiae emergit, *subdist.*; quatenus in una eademque specie substantiae, puta humanitatis, unum idemque individuum

hanc specificam rationem non participet quandoque magis, quandoque minus, nec etiam in diversis individuis eiusdem speciei ea participetur secundum magis vel minus, *concedo*; quatenus ipsa communis ratio substantiae non possit per modum conceptus analogi secundum prius et posterius diversis diversimode attribui, *nego*.

Substantia, ut dictum est, est *essentia, cui competit esse non in alio*. Quare in ea spectari potest tum ipsa positiva perfectio essentiae, ratione cuius habet, ut in se et per se consistat seu esse habeat, tum negatio ex hac positiva perfectione consequens, quod videlicet *in alio minime inhaereat*. Haec porro negatio, qua talis, perfectio non habet gradus, sicut etiam nec gradus concipi queunt in ipsis accidentibus, pro eo quod excludunt a se proprium modum essendi substantiae. Quare haec indivisibilitas minime propria est substantiae, sed communis est omnibus rebus, prout simpliciter negant suum oppositum. Indivisibilitas, quae ut passio propria substantiae assignatur, posita est in ipsa positiva perfectione substantiae, ut ante declaravimus cum Aquinate [520]. Quare ea spectatur in substantia *secundum suam rationem specificam respectu suorum individuorum*, secus ac contingit in multis accidentibus. Minime vero ea sic intelligenda est, quasi *communis substantiae conceptus sit univocus*, quaecumque sint membra, in quae distribuatur. Sicut igitur communis substantiae ratio analogica est respectu Dei et creaturarum [517, l.], sic etiam analogica est in ea divisione, qua dividitur in compositum, et partes componentes, puta materiam et formam. Compositum enim proprie est id, quod habet esse non in alio sicut in subiecto: materia autem et forma sunt ea, quibus compositum huiusmodi esse habet, illa quidem ut potentia, haec vero ut actus. Hinc Aristoteles (6. al. 7. *Met.*) cum dividerit substantiam primam in *materiam, formam, et compositum*, expresse et data opera probat tum compositum, tum etiam formam esse *magis substantiam*, quam materiam. Apposite S. Thomas. * Subiectum, quod est prima substantia, in tria dividitur: scilicet in materiam, et formam, et compositum

ex eis. Quae quidem divisio non est generis in species, sed alicuius analogice praedicati, quod de eis, quae sub eo continentur, per prius et posterius praedicatur. Tam enim compositum, quam materia et forma, particularis substantia dicitur, sed non eodem ordine: et ideo posterius inquit (Philosophus), quid horum per prius sit substantia. * (7. *Metaph.* lect. 2.) Id vero plenus intelligitur ex iis, quae dicenda reservamus ad sequentem disputationem *De potentia et actu*. Tale quippe genus compositionis, nimirum ex potentia et actu, bene consistere potest cum unitate rei per se et simpliciter dicta. Quare ad has et similes dubitationes tollendas, egregie ait Aristoteles loquens de unione *immediata* materiam inter et formam (7. al. 8. *Metaph.* c. 6.): *Si quemadmodum nos dicimus, hoc quidem materia, hoc vero forma est, et hoc quidem potentia, hoc vero actu, perfectio non videatur amplius dubitatio esse quod quaeritur.*

Instabis. Nihil vetat, plures substantiae completae in ratione substantiae diversimode iungantur, quo novum constituent operationis principium. Atqui natura nihil aliud est nisi intrinsicum operationis principium. Ergo bene possunt haberi diversae naturae compositae, tametsi nulla detur substantia, quae ut huiusmodi sit incompleta. Brevi: nihil prohibet dicere aliquid completum quidem in ratione *substantiae*, incompletum tamen in ratione *naturae*, atque ita habemus quidquid postulat ad compositionem omnem rei naturalis explicandam.

Respondeo. *Dist. maiorem*. Quod sit vere et proprie eiusmodi ac propterea principium primum et per se unum, *neg.*; quod sic nominetur ob quamdam accidentalem aggregationem aut ordinem, *conc. Contradist. minorem*. Natura est operationis principium primum et per se unum, *conc.*; natura est operationis principium utcumque, *subdist.*; natura simpliciter talis, prout scilicet dicitur in genere substantiae, *neg.*; prout dicitur extenso nomine etiam in genere accidentis, vel accidentalis aggregati, *conc. Dist. pariter consequ.* Ergo possunt dari diversae naturae compositae accidentali quacumque compositione, tametsi nulla

datur substantia incompleta, *conc.*; quae sint compositae, et sint eiusmodi in genere substantiae, *neg.*

Ad intelligentiam huius responsionis, et ad plenioram totius rei declarationem, duo hic veniunt apprime notanda.

I. Naturae nomen, severe et simpliciter loquendo, non usurpat nisi in genere substantiae; unde sic eam definit Aristoteles [431, III.]. Huius rei duplex est ratio. Primo quidem propterea quod natura ideo sic nominatur, ut designet internum principium operationis propriae in unoquoque. Principium autem, proprie et simpliciter acceptum, dicitur *id unde primo* aliquid procedit. Quare non quodcumque operationis, tametsi internum, natura vocatur, sed primum dumtaxat. Cum vero unoquodque operetur secundum quod est actu, hinc primum cuiusque operationis principium in re qualibet oportet esse illud secundum quod ipsamet est primo et simpliciter, quod profecto est quidditas ipsa *substantialis* ipsiusmet. Praeterea, ut paulo ante notavimus [522], *essentia simpliciter talis* non est nisi essentia substantialis, quippe substantia dumtaxat ea est cui ratione sui convenit esse. Accidens contra est potius *ens entis* quam ens; aggregatum vero quodcumque accidentale substantiarum, cuiusmodi sunt artificialia omnia, non tam ens dici meretur quam entia, ob defectum videlicet unitatis vere et simpliciter talis [453]. Atqui natura nihil aliud est nisi ipsamet rei essentia prout dicit ordinem ad propriam ipsiusmet operationem. Ex quo manifeste patet, minime sustineri posse distinctionem, quae in obiecta instantia obtruditur, qua nimirum aliquid dicatur incompletum in ratione *naturae*, tametsi sit completum in genere *substantiae*, si nempe haec nomina severe et simpliciter usurpentur. Ceterum, quemadmodum ratio entis, licet secundario, tribuitur etiam accidentibus et aggregatis accidentalibus, sic etiam *essentiae* et *naturae* appellationes extenso nomine etiam in rebus huiusmodi usurpari solent.

II. Nihil prohibet, quominus plura, tametsi secundum esse divisa, iungantur in aliquo *uno operato* efficiendo; non propterea tamen inde habetur aliqua *vere nova opera-*

tio. Apposite S. Thomas. * Impossibile est quod eorum quae sunt diversa secundum esse sit operatio una: dico autem operationem unam, non ex parte eius in qua terminatur actio, sed secundum quod egreditur ab agente. Multi enim trahentes navim unam actionem faciunt ex parte operati, quod est unum, sed tamen ex parte trahentium sunt multae actiones, quia sunt diversi impulsus ad trahendum. Cum enim actio consequatur formam et virtutem, oportet, quorum sunt diversae formae et virtutes, et actiones esse diversas. (2. *Cont. Gent.* 57.) Porro id praecise accidit in hypothesi obicientis. Ponuntur enim plures substantiae completae secundum esse. Totidem proinde existunt virtutes operativae quot substantiae. Quo demum cumque modo uniantur, novum utique habebitur operatum, sed minime operatio aliqua vere nova. Operatio enim, quae non est una, hoc nomen non meretur, quippe unoquodque sicut custodiit suum esse ita custodit suam unitatem [451]. Ex quo manifeste inferitur primo, posse quidem ex huiusmodi unione resultare aliquam novam *aggregationem principiorum* agentium uno vel alio modo invicem ordinatorum vel subordinatorum, sed non propterea existet aliquod *novum principium*, vere et proprie eiusmodi, nimirum vere et simpliciter unum. Patet secundo, istiusmodi principiorum aggregationem minime posse dici naturam, nisi ea ratione qua hoc nomen tribuitur etiam artefactis. Quemadmodum enim, quae non natura sed arte constant, puta horologium, habent utique principium operationis, non tamen *secundum quod ipsa*, h. e. qua artefacta, sed unice ratione substantiarum naturalium unde coalescunt, puta auri vel argenti; ita aggregatum substantiarum, quae sint completae, poterit utique in se continere principium operationis, non tamen *secundum quod ipsum*, sed unice ratione substantiarum componentium (1). Ex quo ulterius effici-

(1) Ad rem S. Thomas. * Omnia huiusmodi, (quae sunt a natura), videntur in se habere principium alicuius motus et status: quaedam

tur, ut nec unum principium, nec unam operationem, sed tot principia et tot operationes habeat, quot sunt substantiae quae ita coniungerentur. Huius rei gratia, ut supra notavimus [431. III.], Aristoteles naturam simpliciter dictam, ita egregie definit: *Natura est substantia eorum, quae habent principium motus in seipsis secundum quod ipsa* (1).

Instabis denuo. Ut paulo ante concessum est, compositio substantiae naturalis sufficienter explicatur, si componentia ponantur mutuo iungi per modum materiae et formae, seu potentiae et actus. Atqui, etsi res ita concipiuntur, videtur subsistere adhuc inconveniens supra

quidem secundum locum, sicut gravia et levia, et etiam corpora caelestia; quaedam vero secundum augmentum et decrementum, ut animalia et plantae; quaedam vero secundum alterationem, ut corpora simplicia et omnia quae componuntur ex eis. Sed ea quae non sunt a natura, sicut lectus et indumentum et similia, quae accipiunt huiusmodi praedicationem secundum quod sunt ab arte, nullius mutationis principium habent in seipsis nisi per accidens, in quantum scilicet substantia corporum artificiatorum sunt res naturales. Sic igitur in quantum artificialibus accidit esse ferrea vel lapidea, habent aliquod principium motus in seipsis, sed non in quantum sunt artificia: cultellus enim habet in se principium motus deorsum, non in quantum est cultellus, sed in quantum est ferreus. (2. *Physic.* lect. 1.)

(1) Ἡ πρώτη φύσις καὶ κυρίως λεγόμενη ἐστὶν ἡ οὐσία ἢ τὸν ἔχοντος ἀρχὴν κινήσεως ἐν αὐτοῖς ἢ ἀπ' αὐτῶν. (4. al. 3. *Metaph.* c. 4.) Quod vero spectat originem huius vocis, eiusque diversas acceptiones, perspicue, ut solet, S. Thomas hanc rem ita declarat, unde etiam ulterius patebit rectitudo definitionis Aristotelicae modo recitatae. Sic itaque S. Doctor. "Sciendum est ergo quod nomen naturae a *nascendo* est dictum vel sumptum. Unde primo est impositum hoc nomen ad significandum generationem viventium, quae nativitas vel pullulatio dicitur, ut dicatur natura, quasi nascitura. Deinde translatum est nomen naturae ad significandum principium huius generationis. Et quia principium generationis in rebus viventibus est intrinsecum, ulterius derivatum est nomen naturae ad significandum quodlibet principium intrinsecum motus; secundum quod Philosophus dicit (2. *Physic.* tex. 3.) quod *natura est principium motus in eo in quo est per se et non secundum accidens*. Hoc autem principium vel forma est, vel materia: unde quodque na-

notatum. Etenim etiam huiusmodi materia et forma sunt principia operationis realiter invicem distincta, quamvis dicantur efformare naturam eo quod mutuo uniantur seu modificentur.

Respondeo. Disparitas est eaque satis aperta. Si enim ponatur huiusmodi compositio, ex materia nimirum et forma, operatio quae inde efflorescit, non est neque solius materiae, neque solius formae, sed compositi, ut praesertim videre licet in actu sentiendi. Et ratio est, quam paulo ante indicavimus cum Aristotele. Materia enim et forma mutuo se complent, ut potentia et actus. Atqui nulla difficultas est in eo quod una eademque operatio indivise procedat a duobus quae sic se complent, quemadmodum ex potentia intellectiva et scientia habituali unum procedit intelligere. Nam virtus operativa ex tali unione non dividitur, sed manet indivisa: indivisa proinde remanet operatio, non solum ex parte operati, sed etiam ut egreditur ab operante. Ceterum haec melius intelliguntur ex iis, quae dicturi sumus in disputatione sequenti. Hoc tantum in praesenti monemus, hanc unionem, quae a nobis conceditur ut sufficiens ad substantiae et naturae unitatem tuendam, minime esse concipiendam quasi esset mutua quaedam actio unius comprincipii in aliud: actio quippe est propria causalitas causae efficientis, non vero materialis et formalis, ut ex tractatu de causis suppono.

tura dicitur forma, quandoque vero materia. Et quia finis generationis naturalis est in eo quod generatur, scilicet essentia speciei quam significat definitio, inde est quod huiusmodi essentia speciei vocatur etiam natura. Et hoc modo Boethius naturam definit (lib. *De Duobus Naturis*), dicens: *Natura est unquamque rem informans specifica differentia*, quae scilicet complect definitionem speciei. (*Summa th.* 3. p. q. 2. a. 1.) Ideo vero essentia speciei, *prima et principali* appellatione, ut loquitur Aristoteles, natura vocatur, quia ad eam gignendum tum nativitas, tum huius nativitas, sicut et cuiusque generationis principia, per se ordinantur, ac inde huius nominis communionem recipiunt.

SECTIO III.

Num existant accidentia veri et proprii nominis.

525. **Argumentum.** — Mirabitur fortasse quispiam ipsum propositae quaestionis titulum, quo in controversiam adducimus ipsam existentiam accidentium. Res est enim adeo manifesta, ut merito forte videri possit, tantumdem esse hac de re dubitare, quantum in meridiana luce caecutire. Non defuerunt tamen philosophi, qui id etiam inficiati fuerint, ac propterea nullam proprii nominis realitatem admiserint, praeter substantialem. Difficile enim ipsis visum est, quo pacto detur aliquid vere et proprie, quin continuo sit in se subsistens; multoque difficilius putarunt, quo pacto tale genus entium de novo produci possit quin ex nihilo fierent ac proinde crearentur. Quocirca, quemadmodum in sectione praecedenti obiectivum valorem conceptus substantiae vindicavimus, sic modo id ipsum praestare debemus quoad notionem accidentis. Quoniam haec consideratio metaphysica est, minime hic sermo est de accidenti logice considerato, prout videlicet quinto loco recensetur inter praedicabilia [72]. Nihil enim prohibet, quominus id, quod est substantia, puta vestis, accidens hoc modo dicatur, nempe accidentaliter de aliquo praedicetur, et e converso id, quod non est substantia, per se de aliquo praedicetur, scilicet tamquam *proprium*. Praeterea sermonem hic habemus de iis accidentibus, quae vere et proprie sint eiusmodi, quae nimirum proprie et intrinsece insunt rei, cui accidere dicuntur; non vero de *extrinsecis denominationibus*, quae sine ulla rei immutatione eidem adveniunt, ut est ex. gr. denominatio creatoris, vel domini, quae Deo in tempore attribuuntur. Tales quippe *extrinsecae denominationes*,

prout concipiuntur per modum formae inhaerentis rei, quam extrinsecus denominant, non sunt entia realia, sed rationis tantum [447]. Hinc accidentia, de quibus modo sermonem habemus, vocantur etiam *physica* seu realia per oppositionem scilicet ad ens rationis.

THESIS XII.

In rebus creatis, praeter substantias, dantur accidentia realia, vere et proprie eiusmodi, quae propterea sunt vera res positiva a substantiis reipsa distincta.

526. **Demonstratio.** — Antequam ad rei demonstrationem accedamus, utile erit animadvertere, doctrinae quam tuemur multum admodum favere communem naturae sensum. Apposite Salvator Tongiorgi. "Statim, ait, ac in experientiam sive internam sive externam reflexionem adhibere incipimus, substantiae et accidentis notionem adipiscimur, et unam rem ab altera distinguimus, quamquam haec nomina, quibus philosophi utuntur, ignoremus. Revera vel ipsae rerum tam multae, ac sibi perpetuo succedentes mutationes statim ostendunt, esse aliquid quod mutationes recipit, et esse aliquid quod in his mutationibus accedit ad illud vel ab ipso amittitur... Est ergo in rebus subiectum affectionum, et sunt affectiones sibi succedentes in illo: illud unum est, haec plures: illud identicum, haec diversae inter se: illud permanens, haec successivae: illud potest esse sine his, secus nulla fieret mutatio; haec sine illo esse non possunt, sunt enim illius affectiones." (*Instit. Philos.*, Ontologia, n. 145.) Negari profecto minime potest, conceptum accidentis sic descriptum esse profecto, qualis in enumeratione thesis propositae continetur. Ceterum, ut veritas magis pateat, et ab exceptionibus adversariorum vindicetur, sic argumentamur.

I. *Ex conceptu mutationis.* Certum quippe est ex

experientia tum nos tum ea, quae extra experimur, continuis ac variis mutationibus subici. Mutatio autem vera in aliquo non est, nisi ex eo, quod actum seu formam aliquam ipsum intrinsecus afficientem vel de novo acquirit vel amittat. Iam vero imprimis minime negari potest, talem actum seu formam esse rem vere positivam; nihil quippe intrinsecus immutatur per nihil vel per ens rationis. Nequit secundo universe et generaliter affirmari huicemodi actum seu formam pertinere ad ipsa constitutiva rei substantialia; sic enim omnis mutatio esset substantialis quaedam generatio vel corruptio, quod nemo dicit. Quod si tertio concedatur quidem formam, qua adveniente vel recedente mutatio fit, non pertinere ad constitutiva res substantialia, negetur tamen eandem esse reipsa distinctam a substantia, cui accidit vel a qua recedit; sic enim nonnulli discurrunt: facili negotio huius positionis falsitas ostendi poterit. Nam vera et interna mutatio rei cuiusque ne concipi quidem potest sine vera et physica compositione, quae intercedat inter subiectum mutationis, et formam cuius amissione vel accessu contingit mutatio, quorum alterum sit per modum potentiae verae et physicae, alterum vero per modum actus quo ea potentia compleatur. Atqui omnis vera et realis compositio subaudit realem distinctionem inter ea quae sic componuntur, ut videtur manifestum ex terminis. Ergo vel negari debet contingere in re praesenti veram et internam mutationem, vel concedere oportet actum seu formam, qua adveniente vel recedente mutatio contingit in subiecto, esse rem ab eo reipsa distinctam. Postremo denique minime affirmare licet, huiusmodi formam esse rem distinctam a subiecto mutationis, quin tamen sit accidens physicum proprii nominis, quasi esset res quaedam subsistens. Ut enim cetera omittam, mutatio, de qua loquimur, optime locum habere potest in substantia creata, tametsi unica existeret ac plane simplex, puta anima mea, si fingeretur ipsa sola praeter Deum in natura rerum. Nam, etiam in tali hypothese, ipsa multis internisque mutationibus subici posset, nec tamen haberetur haec

alia res subsistens per cuius accessum vel recessum mutationem fieri adversarii imaginantur. Ex his omnibus manifeste relinquitur probatum contra omnia adversariorum effugia, mutationes reales, quas intra et extra nos experimur, sufficienti plane ratione desitui, nisi veri nominis accidentia eaque physica, et a substantiis reipsa distincta, concedantur.

II. Alterum argumentum ducitur ex *vera efficientia causarum secundarum*, quam suo loco demonstrabimus, ac modo ex communi naturae sensu supponimus. Etenim conficta plane est efficientia, qua nihil positivum et reale produci dicatur. Quod autem per productionem efficitur, actu minime erat ante productionem. Ergo ut causae secundae vera efficientia non destituantur, necesse est fieri per earumdem efficientiam produci aliquid positivum et reale, quod actu minime erat antequam ab ipsis produceretur. Atqui rursus ante productionem huiusmodi saepissime existunt actu res secundum totum esse substantiale earumdem, ut fit in omni efficientia causarum secundarum, quae non est substantialis generatio. Ergo, praeter hoc esse substantiale, admittere oportet aliud esse reale et physicum, quod proinde accidentale sit oportet.

Nec dici potest ad huius argumenti vim evolvendam, tale accidens esse quidem rem positivam et realem, sed reipsa indistinctam a substantia praexistente. Hoc enim manifeste excluditur ipsa rationatione modo adducta. Si enim tale accidens est reipsa indistinctum a substantia, quaenam tandem esset haec res positiva, quae dicitur de *novo effici* per causas secundas? Substantia quippe actu praexistere dicitur: quod vero fit, antequam fiat, minime est actu.

III. Ultimo denique confirmatur haec veritas *ex duplici inconvenienti*, quod necessario concedi debet in opposita sententia.

Imprimis enim necesse est, adversarii fateantur, ipsos actus vitales, quos experimur in nobis continuo variari, reipsa non distingui a substantia animae. Atqui hoc profecto esset sane nimium. Quare ipse Angelicus

Doctor non dubitavit asserere. " Quidquid dicatur de potentiis animae, tamen nullus unquam opinatur, nisi *in sensum*, quod habitus et actus animae sint ipsa eius essentia. " (Qq. Disp. *De spirit. creat.* a. 11. ad 1.) Omnia enim signa realis distinctionis, quae ante enumeravimus [466], locum habent in re praesenti, ut quisque per se ipse facile considerare poterit.

Deinde fateri etiam oporteret in hac sententia, ipsas virtutes infusas, puta fidei, spei, et caritatis, itemque cetera accidentia supernaturalia, esse rem indistinctam a substantia animae. Si enim argumenta adversariorum quid valent, omnia profecto accidentia recta impetunt. Iam vero hoc alienum est ab omni sana theologia. Per huiusmodi enim virtutes vere *augetur*, immo ad superiorem ordinem *transechitur* ipsa virtus animae nostrae operativa. Id autem est plane intelligibile, si ponatur tota entitativa perfectio animae nostrae iugiter manere eadem. Praeterea quomodo intelligi potest *intensivum augmentum* harum virtutum, quomodo earundem *mutua separatio*, quomodo ipsa ratio *infusae virtutis*? Sed de hac re theologi: hic tamen indicare volui eo consilio, ut nemo imaginetur quaestionem praesentem esse pure philosophicam; est enim cum pluribus veritatibus fidei valde connexa.

SECTIO IV.

Enodantur obiecta quaedam contra doctrinam praecedentem.

527. *Obiectio I.* — Ad explicandam rerum creaturarum mutationem activitatemque, satis est si substantia *aliter* modificari dicatur. Atqui propterea minime opus est accidentibus a substantia reipsa distinctis.

Respondeo. *Transmissa maiori, nego minorem.* Acti-

vitae ac mutatio rerum creaturarum non habetur dumtaxat secundum accidentalem substantiae modificationem seu affectionem. Id tamen hoc loco transmittimus, quia non pertinet ad praesentem controversiam. Negamus vero absolute minorem, quia, etsi solae dantur accidentales affectiones in rebus creatis, id satis superque est ad obiectivam realitatem accidentium, quae vere et proprie sint eiusmodi, vindicandam. Apposite Matthaeus Liberatore sic reprehendit modo factam obiectionem. " Qui ita obicit, vel plane iocatur, vel verba, quae profert, non intelligit. Nam substantiam aliter modificari, quid est aliud, quam novam modificationem suscipere? Haec autem nova modificatio vel aliquid est, vel nihil. Si nihil est, falso dicitur substantia realiter mutari: non enim realiter mutatur quod nihil amittit et nihil recipit. Sin vero modificatio illa est aliquid, erit ens; ens enim et aliquid convertuntur. Hoc tamen ens eiusmodi est, ut in se non sit, sed subiecto inhaereat, quod immutat. Erit igitur ens alteri inhaerens, nimirum accidens. Ergo hoc ipso, quod substantia aliter modificari dicitur, admittantur oportet accidentia a substantiis realiter distincta. " (*Instit. Philos. Ontologia*, n. 115.)

Instabis. Quo substantiae aliter modificentur, satis est, ut quoad realitatem maneant eadem, incipiat tamen vel desinat esse earundem mutua relatio vel ordo.

Respondeo. *Nego assumptum.* Patet imprimis eius falsitas, si, ut ante argumentabamur, non existeret nisi unica substantia praeter Deum. Deinde, ut cetera omittam, quae inferius de relatione dicemus, semper quaerendum manet, quo tandem redeat obiectiva realitas istiusmodi respectuum, quos tantopere magnificiunt adversarii, et in quibus variandis unice consistit activitas, quam causis secundis ipsi largiuntur. Id enim, quod obiective respondet conceptui, quo tales respectus concipiuntur, et in quo verum et reale fundamentum habent, vel est nihil vel nonnihil, seu aliquid. Si primum, ore tenus affirmatur creaturarum mutatio et activitas; neutra enim proprium terminum reipsa haberet. Sin vero alterum dicitur, ma-

nent in toto suo robore argumenta, quae attulimus, praesertim cum relatio per se non fiat, sed resultat tantum ex his, quae fiunt vel mutantur.

Obiectio II. — Aristotelica definitio accidentis videtur supponere, minime esse rem positivam a substantia reipsa distinctam. Accidentis enim est *ens in alio, ut in subiecto*. Ergo neque existentiam habet vere propriam, neque physicam essentiam simpliciter, sed quodammodo, nempe in substantia, ut Aristoteles notavit (7. *Metaph.* 4); unde per substantiam definiri eget. Dicitur quoque accidentis esse *ens alterius, ens entis*, ut idem dixit Aristoteles (*Ibid.* c. 2.). Ergo eius entitas ad substantiam pertinet et est aliquid substantiae.

Respondeo. *Neg. assumptum*, quod certe minime evincitur ex notione accidentis tradita a Philosopho. Nempe procedit haec obiectio ex eo, quod duo permisceantur, quae permisceri non debent. Primo enim perinde accipitur notio entis, qua ens est, quasi univoce, non vero analogice dividatur in substantiam et accidentis, secus ac ante declaravimus [437, II.]. Deinde modus essendi *in alio*, qui est proprius accidentium, confunditur cum modo essendi *in toto*, qui convenit partibus, prout partes sunt rei integrales, contra disertam declarationem traditam a Philosopho (*Categor.* c. 2.). Quare contra singula, quae in allata obiectione acervatim opponuntur, singillatim haec noto.

I. Cum dicitur accidentis non habere existentiam propriam, id veritatem habet, quatenus esse accidentis est quidem distinctum ab esse substantiae, sed tamen est esse *inhaerens*, ac propterea primo et per se actu non ipsum accidentis secundum se, sed compositum ex substantia et accidente. Non enim proprie est *albedo* sed *album*. Lege testimonium quod ex S. Thoma exscripsimus [49].

II. Quom dicitur essentia accidentis non esse simpliciter sed quodammodo, h. e. in substantia, sensus minime est, essentiam accidentis esse partem *integrale*m essentiae substantiae, quod profecto multis modis repugnat dictis Aristotelis, qui tanquam magnum inconveniens reputat

substantiam componi e non substantiis (1. *Phys.* c. 8.), et praeterea cit. cap. 2. *Categor.* sic definit *esse in subiecto*, quod est proprium accidentium: *In subiecto esse dico, quod in alio non est pars illius existens, nunquam tamen esse potest separatim ab illo, in quo est*. Sensus proinde non est alius ab eo quem paulo ante notavimus. Hinc S. Thomas definiens essentiam accidentis [516] ait, *esse quidditatem cui convenit habere esse in alio, tanquam in subiecto*.

III. Accidentis eget definiri per substantiam, non quasi substantia sit pars constitutiva eiusdem, sed propter ordinem essentialem, quem habet ad substantiam. Quare talis definitio dicitur esse *per additamentum*, ut in Logica ex mente Philosophi et Angelici declaravimus [100].

IV. Dicitur accidentis *ens entis*, quia ei convenit esse, sed in concretionem ad substantiam, quae ei subiicitur, et cuius esse naturaliter praecedit esse accidentis. Lege testimonium ex S. Thoma exscriptum [517, III.]. Id porro distinctionem accidentis a substantia necessario subaudit.

V. Quocirca accidentis est res quidem ad substantiam pertiniens, sed ut ei *superaddita*, ac propterea minime cum eiusdem realitate identificata. Nihil enim superadditur sibi.

Obiectio III. — Educcio formarum accidentalium e substantia fere iisdem difficultatibus obnoxia est, quibus impugnari solet formarum substantialium educcio ex materia prima. Nec magis intelligimus, cur educcio illa non sit ex nihilo, ex eo tantummodo quod accidentia ex potentia educantur substantiae et in substantia recipiantur. Merito igitur has entitates accidentales philosophi recentiores reiiciunt (1).

(1) Haec difficultas non est nova, sed perantiqua. S. Thomas his verbis ad vivum eam describit. "Dixerunt (antiqui philosophi), quod nihil neque generatur, neque corrumpitur: quod est et contra veritatem et contra naturam. Et ad hoc ponendum eos infirmitas intellectus coegit; quia nescierunt hanc rationem solvere, per quam

Respondeo, isdem profecto difficultatibus obnoxiam esse productionem formarum accidentalium, quibus ab adversariis impeti solet formarum substantialium productioni. Sed hoc ipsum manifeste ostendit, argumenta eiusmodi vana esse, ut quae nimium evincerent contra certissima iudicia communis naturae sensus. Radix porro difficultatis inde enascitur, quod minime distinguatur inter *potentiam et actum*, ac praeterea non recte concepiatur *terminus proprius qui transmutatione efficitur*. Id enim, quod directe et per se terminat efficaciam causae secundae, est id ipsum, quod transmutatione fit. Quod vero transmutatione fit, non est forma, sed compositum ex subiecto praesistente. Cum enim ex. gr. anima mea e nesciente fit actu sciens, ipsa profecto minime commutatur in *cogitationem*, sed in *cogitantem actu*. Forma autem, quae transmutatione inducitur, ut est cogitatio in exemplo nuper allato, non tam fieri dicenda est, sed potius educitur de potentia subiecti, quatenus hoc fit in actu secundum id, ad quod erat in potentia, non quidem mere obiectiva, sed vera et physica, ut latius declarabitur in disputatione sequenti. In hoc autem nulla habetur creatio, seu productio ex nihilo, quippe quae non est mutatio, ut suo loco plenius declarabitur. Apposite S. Thomas. * Unumquodque factum hoc modo dicitur fieri, quo dicitur esse; nam esse est terminus factionis. Unde illud, quod proprie fit per se, compositum est: forma autem non proprie fit, sed est id, quo fit, id est, per cuius ad-

videbatur probari, quod ens non generatur. Quia si ens fit, aut fit ex ente, aut fit ex non ente: et utrumque horum videbatur esse impossibile, scilicet quod ens fiat ex ente, et quod fiat ex non ente. Quod autem ex ente aliquid fieri sit impossibile, ex hoc manifestum est. Quia id quod est, non fit; nihil enim est, antequam fiat: et ens iam est: ergo non fit. Quod etiam ex non ente aliquid fieri sit impossibile, ex hoc manifestum est, quia oportet aliquid subiecti ei, quod fit, ut supra ostensum est, et ex nihilo nihil fit. Et ex hoc concludebatur, quod entis non erat neque generatio, neque corruptio, (1. *Physic.* lect. 14.)

quisitionem aliquid dicitur fieri. Nihil ergo obstat per hoc, quod dicimus, quod per naturam ex nihilo nihil fit, quin formas substantiales (1) ex operatione naturae esse dicamus. Nam id, quod fit, non est forma, sed compositum, quod ex materia fit, et non ex nihilo. Et fit quidem ex materia, in quantum materia est in potentia ad ipsum compositum per hoc, quod est in potentia ad formam. Et sic non proprie dicitur, quod forma fiat in materia, sed magis quod de materiae potentia educatur. Ex hoc autem ipso, quod compositum fit et non forma, ostendit Philosophus in 7. *Metaph.*, quod formae sunt ex agentibus naturalibus. Nam quum factum oporteat esse simile facienti, ex quo id, quod factum est, est compositum, oportet id, quod est faciens, esse compositum, et non forma per se existens, ut Plato dicebat: ut sic, sicut factum est compositum, quo autem fit est forma in materia in actu reducta; ita generans sit compositum, non forma tantum, sed forma sit quo generat: forma, inquam, in hac materia existens, sicut in his carnibus, et in his ossibus, et in aliis huiusmodi. (Q. Disp. *Pot.* q. 3. a. 8.)

Obiectio IV. — Antiquus auctor Opusculi 48. al. 44. inter opusce. S. Thomae, cui titulus *De totius Logicae Aristotelis summa*. Tract. 2. c. 1., non videtur admittere distinctionem, quam propugnamus, inter substantiam et accidentia. Ex mente enim huius auctoris dicitur rei modus *res concepta uno modo respectu sui ipsius ut est concepta alio modo: qui quidem diversi modi considerandi non sumuntur ex diversis in re existentibus, sed ex habitu ad diversa, sub qua habitu ad res intelligitur.*

Respondeo, perperam imponi praedicto auctori, quasi

(1) Etsi S. Doctor hoc loco expresse loquatur de productione rei secundum formam substantialem, quae tamen hic dicit, a fortiori applicari debent productioni rei secundum formas accidentales. Hinc l. c. paulo superius de accidentibus etiam meminit, eorumdemque educationem assimilat educationi formarum substantialium.

generalem definitionem tradere voluerit de *modis*, prout hoc nomine comprehenduntur etiam accidentia. Manifestum id fiet, si dumtaxat afferatur integrum testimonium. "Ad sciendum, ait, praedicamenta oportet dividere ens reale. Ubi nota, quod licet ens non possit esse genus, quia non invenitur differentia contrahens illud, tamen contrahitur per modos essendi. Modus autem essendi alicuius rei potest accipi dupliciter. Uno modo, ut est propriae rei alicuius realiter differens ab eo, sicut dicimus de aliquo; Iste habet bonum modum; quia est mansuetus vel concors. Constat autem quod mansuetudo vel concordia, quas dicimus modos, res esse differentes ab eo, cuius sunt. Secundo modo dicitur modus res concepta uno modo respectu suiipsius ut est concepta alio modo, qui quidem diversi modi considerandi non sumuntur ex diversis in re existentibus, sed ex habitudine ad diversa, sub qua habitudine res intelligitur. Verbi gratia, substantia, secundum quod est subiectum accidentium, significatur per modum substantiae, quia substantia dicitur a substando; secundum autem quod a nullo priori dependet, cui innitur, significatur ut ens per se: et isti modi sunt id ipsum, quod substantia, differentes sola ratione animae concipientis ipsam secundum diversas habitudines. Quae ratio non est ficta, sed accipitur a re: ita enim in re est; nam et substantia substat accidentibus et nulli innitur. Tamen istae non sunt duae res distinctae, sed distinctio inter ista solum est ex ratione. Huc usque auctor citatus. Quare non licet obiectionem, quam modo solvimus, proponere, quin offendatur in fallaciam illam, quam Logici vocant *accidentis* [19].

Obiectio V. — Non videtur, quo pacto in nostra sententia possit manere illaesa ipsa veritas propositionum, quibus de substantia affirmantur accidentia, puta cum dicimus: *Homo est albus*. Et sane, in quavis propositione affirmante oportet, ut res expressa per praedicatum sit reipsa eadem ac res expressa per subiectum; hanc quippe identitatem significat $\tau\acute{o}$ est, prout est copula verbalis [11]. Atqui in sententia, quam defendimus, id minime

locum habet, ut patet in exemplo allato; siquidem res expressa per praedicatum *albus*, h. e. *albedo*, esset res distincta a substantia expressa per subiectum *homo*.

Respondeo. *Nego assumptum*. Ad probationem *dist. maiorem*. Si praedicatum et subiectum spectentur secundum id, quod significant in recto, concedo: si spectentur secundum id quod significant in obliquo, *nego*. *Contradist. pariter minore*.

Solutio patet exiis, quae ante diximus [463], et certe si serio quis urgere vellet praesentem difficultatem, deberet etiam fateri, non posse sequentem etiam propositionem, h. e. *Verbum est homo*, esse veram, nisi daretur identitas inter *Verbum* et *Humanitatem*; quod est plane erroneum in fide, ut docent theologi (*Summa th.* 3. p. q. 16.). Praestat in huius rei confirmationem hic exscribere integrum testimonium Angelici, quod ex parte retulimus n. cit. "Dicendum, ait, quod similitudo rei recipitur in intellectu secundum modum intellectus, et non secundum modum rei. Unde compositioni et divisioni intellectus respondet quidem aliquid ex parte rei; tamen non eodem modo se habet in re, sicut in intellectu. Intellectus enim humani proprium obiectum est quidditas rei materialis, quae sub sensu et imaginatione cadit. Invenitur autem duplex compositio in re materiali. Prima quidem formae ad materiam; et huic respondet compositio intellectus, qua totum universale de sua parte (h. e. subiectiva) praedicatur. Nam genus sumitur a materia communi, differentia vero completiva speciei a forma, particulare vero a materia individuali. Secunda vero compositio est accidentis ad subiectum; et huic reali compositioni respondet compositio intellectus, secundum quam praedicatur accidens de subiecto, ut cum dicitur: *Homo est albus*. Tamen differt compositio intellectus a compositione rei. Nam ea, quae componuntur in re, sunt diversa: compositio autem intellectus est signum identitatis eorum, quae componuntur. *Non enim intellectus sic componit, ut dicat, quod homo est albedo: sed dicit, quod homo est albus, id est, habens albedinem; idem autem est subiecto,*

quod est homo, et quod est habens albedinem. Et simile est de compositione formae et materiae. Nam animal significat id, *quod habet naturam sensitivam*; rationale, *quod habet naturam intellectivam*; homo vero, *quod habet utrumque*; Socrates vero, *quod habet omnia haec cum materia individuali*: et *secundum hanc identitatis rationem* intellectus noster unum componit alteri, praedicando. (Summa th. 1. p. q. 85. a. 5. ad 3.)

528. *Scholion.* — **Distinctio inter accidentia simpliciter dicta et modos seu accidentia modalia.** — Non pauci e doctoribus scholasticis sequioris aevi (1) distinctionem quandam instituunt inter *accidentia*, quae sint simpliciter talia, et *modos*, seu *accidentia modalia*. Ita prae ceteris Suarez (*Metaph.* D. 7. sect. 1.). Haec distinctio non est facile reprobanda, necessaria tamen videri non debet. Quare non puto esse discedendum a *modo loquendi* antiquiorum, ac speciatim D. Thomae, qui generali nomine *accidentis*, vel *formae accidentalis* comprehendere consueverunt actum quemcumque verum et realem, qui in genere substantiae non contineatur. Licet etiam, si lubet, talem actum vocare *modum* eo loquendi more, quo S. Thomas sic appellavit qualitatem quamcumque accidentalem (*Summa th.* 1. 2^{ae} q. 49. a. 2.).

(1) Consulto dixi hanc distinctionem antiquioribus scholasticis fuisse incognitam. Quare ipse Suarez loquens de distinctione modalis, prout contradistinguitur ex ipsis mente a distinctione reali, seu *inter rem et rem*, ut ipse loquitur, haec habet. * Ex his et similibus Aristotelis testimoniis nullum firmum pro hac sententia de modalis distinctione argumentum desumi potest: et idem sentio de Divo Thoma, et de aliis antiquis auctoribus, qui fere semper utuntur vocibus distinctionis realis et rationis in priori sensu supra explicato, et quaestionem, in qua nunc versamur, *distincte non tractant.* (*Metaph.* D. 7. sect. 1. n. 13.) Sensus porro, cuius hoc loco meminit Suarez, hic est, ut nomine distinctionis realis intelligatur, quae est inter extrema positiva antecedenter ad mentis operationem, nomine vero distinctionis rationis intelligatur ea quae rebus attribuitur ex mentis consideratione. Similiter Hurtadus in sua *Metaphysica* (Disp. 15. sect. 2. n. 10), fatetur: *Apud antiquos, ait, non fuit tam exacta disputatio de modis et rebus.*

Accedit, quod si velimus cum recentioribus istis scholasticis modum ab accidente distinguere, difficile admodum videri poterit definitionem tradere, quae vitiosa non sit, et accidentia, quae modi non sint, minime comprehendat. Si enim dicatur cum Suarez loc. cit. *modus esse quidem positive ac reipsa distinctus a subiecto, quod afficit, non tamen esse ens in rigore, nec offerre novam entitatem propriam subiecto*: merito alicui videri poterit talis descriptio vel communis omnibus accidentibus, ut quae potius entis entia, quam entia simpliciter dici debent, vel contradictionem in ipsis terminis continere. Quod vero essentia modi constituatur, prout multi alii explicant, *in actuali exercitio communicationis seu unionis suisipsius cum subiecto cuius est modus*; id dupliciter rursus intelligi potest. Primo, quatenus quidditas talium modorum sit ipsum *inesse* subiecto, cuius sunt modi. Hoc autem falsum est, ut ante notavimus cum S. Thoma [516, I.]. Secundo ita intelligi potest, quatenus dicantur modi ea accidentia, quae nec de potentia Dei absoluta conservari queunt, remoto subiecto, cuius sunt modi. Sed certe, si res ita intelligatur, in hoc genere modorum collocari deberent ipsi actus vitales, habitus et virtutes infusae, quippe quae, si non absurde, gratis certe fingerentur per divinam potentiam conservata extra animam vel spiritum, qui eis informetur. Porro, si quae sunt accidentia vere et simpliciter talia, quaeque sint vera res distincta a substantia, ea profecto sunt huiusmodi actus, habitus, et virtutes. Quare ne praesentem quaestionem hise novis distinctionibus minime necessariis plus aequo litigiosam reddamus, consulimus ducimus ab eis abstinere, et sapientiam antiquiorum *etiam in loquendo* sectari.